

ŠIMUN MUSA
Sveučilište u Zadru
Odjel za kroatistiku i slavistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar

ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ I NJEGOVI PROSVJETITELJSKI I JEZIČNI PRINOSI

U povijesti hrvatske književnosti i kulturne djelatnosti uopće **Andriji Kačiću Miošiću** i njegovoj *Pismarici – Razgovoru ugodnom naroda slovinskog* pripada izuzetno važno mjesto.

Andrija Kačić Miošić – *Starac Milovan* djeluje u 18. stoljeću ističući se u mnogim oblicima rada – od svećeničkog, filozofskog, pedagoškog do povijesnog i književno-spisateljskog. Međutim, prosvjetiteljska zadaća njega je zaokupljala više od svega i upravo će u tom poslu postići i najviše uspjeha. Osim toga, njegovi jezični prinosi ostvareni *Razgovorom ugodnim naroda slovinskoga* rasvijetljaju i povezuju dopreporodno i preporodno doba pokazujući ostvarenu razinu naše jezične homogenosti – svojevrsnu standardizaciju hrvatskog jezika u 18. stoljeću.

KLJUČNE RIJEČI: *prosvjetiteljstvo, pjesmarica, razgovor, jezik, junak, književnost, narodna poezija*

Kačić i njegova *Pismarica - Razgovor ugodni naroda slovinskoga* zauzimaju bitno mjesto u povijesti hrvatske književnosti i kulture, posebno stoga što ovaj kulturno-književni fenomen dodiruje i potiče mnoge značajnike plodeći duhovne tijekove hrvatskoga bića u posljednjem dvoipostoljetnom razdoblju.

Andrija Kačić Miošić bio je učen i utjecajan fratar, istaknut na teološkom i filozofskom području i pisanim djelom i nastavnim radom, poznat i priznat i u pastoralu kao i u drugim zadaćama koje su mu pripadale i kojih se prihvaćao dosljedan sedamstoljetne franjevačke djelatnosti Bosne Srebrene i svojih prethodnika poput Matije Divkovića, Pavla Posilovića, Ivana Bandulavića, Ančića, Margitića, Šitovića te Grabovca koji ga je osobito dirnuo vatrom domoljublja, povijesnom istinom u pjesmi suobličenom, kao i *prosvjetiteljstvom*, imanentnim svojstvom svog djela, ali da ne bi *Razgovora ugodnog* kojim je nadvisio sve ove pobrojane značajnike duha, on bi ostao upamćen po svom svećaničkom angažmanu i po spisateljskom ostvarenju, i to kao jedan u nizu i na istoj razini onih koji su mu prethodili.

Pojavom *Razgovora ugodnog* i *Starca Milovana*, naše korjenike, našeg junaka i mudroznanca, naše fikcije i naše istine, naše legende, naše povijesti, naših snova i jave, našeg nepogrešiva tumača i vođe uljuđena dijaloga - *razgovora ugodnog* koji razgoni tamu

i rađa istinu i znanje, oplemenjeni smo povijesnom spoznajom o sebi što je izražena na najbliži način puku, u formi epske narodne pjesme.

Vidjevši s kakvim je interesom narod prihvatio ovo djelo po 1. izdanju 1756. godine, on će već 1759. godine objelodaniti drugo izdanje koje je prošireno,

s pristavkom starih kralja, cesara, papa, i mnogi sveti od našega slovinskog naroda s nadometkom također mnogi pisama od stari ugarski, mletački i slovinski vitezova (Razgovor ugodni..., str 118.).

U pripremi pisanja svog djela Kačić je prioritetnima odredio tri načela:

- a. publika, tj. čitateljstvo kojem se obraća
- b. povijesna vrela za svoje djelo
- c. formalno-stilski model izražavanja.

Ad a – Što se tiče čitateljstva, ono mu je kao što odmah u predgovoru – Bratu štociu (1756.) veli: *siromasi težaci i čobani naroda slovinskoga*, da bi u izdanju iz 1759. u pogovoru naglasio kako djelo poklanja onima *koji izvan slovinski drugim jezikom govoriti ne znadu.* (str. 871.)

Dakle, djelo prihvaćaju navedeni slojevi, a ono među njima živi kao povijesna istina koju valja spoznati da bi ona veličinom svojih protagonista učila i opominjala; značenjem i istinom narodnoga genija držala i izbavljala svoj narod.

Ad b – Kad je riječ o povijesnim izvorima, Kačić će izravno reći u 2. izdanju *Razgovora* (1759.):

A to ja sve sam pomnjivo izvadio iz knjiga latinski, talijanski i rvatski, iz različitih pisama i karata, diploma, dukala, atestata, davorija i svidodžbe staraca, redovnika i svitovnjaka (str. 118.).

Zapravo, već je u prvom izdanju (1756.) u Predgovoru rekao za historiografiju kako je *u naroda slovinskog zanemarena i nerazvijena*, priznajući, s blagom zadržskom, narodnoj pjesmi značenje povijesnog izvora:

I da se posve ne izgube od stari vitezova uspomene, Gosp. Bog dao je našem narodu taku pamet naravnu, da ono što drugi narodi uzdrže u knjigama, oni uzdrže u pameti pivajući na sobetim, dernecim, ... pisme svoji kralja, bana, vitezova ... koje premda nisu posve istinite, ništa ne manje svaka ima dobar temelj od istine (str. 5.).

Očito je da Kačić raspolaže, s obzirom na poznavanje jezika i s obzirom na putovanja u tim godinama pripreme *Razgovora*, sa svim bitnim historiografskim djelima koje u 18. stoljeću može imati jedan znanstvenik koji zna latinski, talijanski i hrvatski, kao i s relevantnim dokumentima i svjedocima, u čemu su jedino relativne povijesne pouzdanosti davorije (epske junačke pjesme) koje se temelje na usmenoj komunikaciji, tj. prenošenju s naraštaja na novi naraštaj. U toj golemoj povijesnoj građi kojom se služi Andrija Kačić Miošić ima niz istinitih podataka. Ali, Kačić i ne želi ime povjesničara znanstvenika, niti se slaviti pod imenom od istorika, jer je to jizbina ljudi sveznanaca, kojim ja nisam vrstan sluga biti (str. 871.).

Bez obzira na to što su mu knjige i dokumenti bili važnom osnovicom, i on se drži čvrsto epske narodne pjesme i ne će i ne može bez nje. Davorije *iako nisu čista istina*, u njima je ipak *temelj od istine*, i on se drži tog stajališta.

Ad c – Pogleda li se formalno - stilska strana *Razgovora*, nedvojbeno se može zaključiti da je Kačić određen epskom tradicijom, da mu epska junačka deseteračka pjesma znači formalni uzor i najpodesniji medij u animiranju recipijenta, da se preuzimanjem folklornih stilskih sredstava uspješno približava publici, potiskujući svoju erudiciju, a zapravo ističući tako glas *Starca Milovana*, naše korjenike, kojemu je teško ne vjerovati. I kad pjeva svoju pjesmu (*na narodnu*) i kad zbori pravu narodnu pjesmu. Svakako da u djelu postoji niz dobrih, preuzetih, epskih narodnih pjesama, posebno onih o Skenderbegu - Jurju Kastriotiću, te ona Pisma od kralja Vladimira, pa i onih o ravnokotarskim uskocima (Janko Mitrović od Žegara - otac Stojana Jankovića, Stojan Janković, kotarski serdar, don Stipan Surić, Frane Posidarac, Frane Mirčetić, Šimun Miljaković, zadarski vitezovi Fanfonjići i Smiljanići - među kojima je najpoznatiji Ilija Smiljanić, Pavasovići od Skradina, Resica od Zemunika itd.), kao što su i neke njegove pjesme umjetnički uspjele kad mu se posreći pogoditi ritmičku i stilsku žicu narodne pjesme, ali, svoju temeljnu misao o poetičnosti *Razgovora ugodnog* Kačić ističe u drugom izdanju u predgovoru "Pripoljubljenomu štioću":

Retorike ni poesije, nakićena ni napirlitana veza naći nećeš, nego jednu zgrađu svrhu tvrdoga temelja od istine zidanu stinam naravnim iz duboki jama po nastojanju siromaha Mjelovana izkopani. Ako se naslađuješ u zgrađam narešenim, evo sam ti kamenje pripravio, pilaj ji, teši ji i kreši ji s tvojizim alatom, koga si stekao, ter načinjaj visoke, plemenite i gospodske polače. Ja ti dobrovoljno dopušćam i čestitu u tvomu rukodilu sreću nazivam (str. 119.).

Raščlanjujući ova spomenuta načela, dolazi se do spoznaje o biti njegova djela. U čemu je pišćev uspjeh? Je li to ostvarenje književno-estetskog fenomena, ostvarenje historijsko-znanstvenog djela ili pak objelodanjenje folklornog blaga u jednoj ovakvoj knjizi?

Shvatimo li vrijeme i prostor kada je i gdje je živio ovaj značajnik, njegov odgoj i nauk, njegove preokupacije i nemire, njegove sklonosti, njegovu svećeničku profesiju, ali i poslanje jednog odvažna i učena domoljuba, zaključit ćemo da on najviše uspjeha postiže u onom što je i nakanio a to će prikladno, iz duše, na najadekvatniji način, uvjerljivo i spontano, odvažno i suvislo, ukazati na istine svome *pobri* – prostom, narodnom čovjeku, *težaku i čobanu*. On *prosvjećuje* čovjeka te mu daje povijesnu istinu najprije svoga, ali i drugih naroda, ukazuje mu na narodne junake, čija su čast i žrtva jamstvo opstojnosti. Mnoštvom pojedinačnih sudbina i nizom situacija oslikava zlo i dobro, pokazujući vrijednost kreposti i cijenu zala, ukazuje svom *čovi* na staze morala, vjere i izbavljenja, omogućujući mu izgraditi takve duhovne potrebe kako bi djelovao rukovođen znanjem a ne nagonima, kako bi uistinu djelovao korisno, skladno, osiguravajući tvarni i duhovni napredak, riječju, ukazuje mu na djela dostojna čovjeka, kako su to vazda činili *slavni vitezovi – naši preci*.

Dakle, ta prosvjetiteljska odrednica, glavna je zadaća i glavno postignuće Kačićeva djela, poglavito *Razgovora ugodnog* koje će pridobiti ogromnu čitateljsku publiku što potvrđuju i brojna njegova izdanja koja ponajviše kazuju o njegovoj recepciji čime ovo djelo postaje *Pismarica* - "prava narodna knjiga".

Istina, nije *Razgovor ugodni* samo djelo "težaka i čobana" - nepismena puka, dakle sadržaj u okviru narodne usmene književnosti, nego se *Razgovor* našao i širio i u našoj pisanoj književnosti, tako da se ubrzo nakon prvih izdanja oglašiše njegovi popularizatori i u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini i Slavoniji.

Samo jedno desetljeće nakon prvog izdanja *Razgovora* fra Filip Lastrić Očevac (1700.-1783.) u djelu *Nediljnik dvostruk* (1766.) govori o junaštvu Jurja Kastriotića gdje se vidi znatan utjecaj njegova prethodnika Kačića za kojega je ciklus o Kastriotiću vrlo važan a i inače to je najpoznatiji, najdojmljiviji i najljepši odjeljak *Razgovora ugodnog*. Zaključujući taj ciklus, Kačić se služi jednom anegdotom u prozi gdje govori o njegovoj sablji i njegovu junaštvu:

*Tri hiljade glavah svojom sabljom Jure odsiče, što se je očito vidilo od njegovih vojnikah, ali puno i puno veće, što se znati ne može. Biše lipa, visoka, i posve ugodna struka. Imadiše takvu snagu u rukam, da od jednoga maha volove po poli, oklopnike od vrata do bedre, pa dva Turčina upoređena s jednim udarcem prisicaše. Bi moljen od cara Memeda, da mu pošalje svoju sablju, koja takva čudesa činjaše. Ali videći, da u njoj ne bijaše te kriposti, koja se glasaše, posla je natrag tužeći se, da mu nije poslao onu sablju, koja volove, oklopnike prisicaše. Jure mu odgovori, da je ona ista, ali nije ista desnica, koja s njome vlada (*Razgovor ugodni...*, Beč, 1836., str. 305.).*

I Lastrić u svom djelu *Nediljnik dvostruk* detaljno, živo i konkretno govori o Kastriotiću:

Štije se u životu glasovitoga viteza Kastriotića, koga mlogi zovu Skenderbegom, da ovi imadijaše mač, kojizim kad mu drago jednoć samo manuvši, kakvu ti drago volu vrat bi prisikao, i vrknula bi mu glava. Čuvši ovo car sultan Muhamed Drugi, poruči da mu ovi mač pošalje, i posla mu ga. Ali ne mogući nitko one slave imati, da manuvši njim jednoć odsiče volu glavu, posumljaše, da nije onog istoga mača poslao. Što čuvši Kastriotić, reče: poslao sam mač, ali nisam desnice moje¹.

Očita je veza, usporedimo li ove tekstove, između ova dva pisca, a što nam i govori o rasprostranjenosti, recepcijskoj širini i ugledu *Razgovora ugodnog* koji, kako vidimo ovdje, ima izravan utjecaj na Kačićeva mlađeg suvremenika iz Bosne.

Isto tako poznato je koliko je u narodu, posredstvom mnogih drugih franjevačkih propovijedi, odzvanjala Kačićeva knjiga, pa se tako na osobit način njegovo djelo preobražavalo iz *Razgovora ugodnog* – književnog teksta u usmenu narodnu duhovnu tradiciju. Mnogi su franjevci prepričavali, dopunjavali, tumačili i inspirirali se Kačićevom *Pismaricom*. I u Dubrovniku će to činiti Mala braća svojim *pripisivanjem*, kako veli P. Kasandrić, a slično postupa u Slavoniji fra Emerik Pavić svojim *nadodanjem*, baš kao što, kako rekosmo, u Bosni i Hercegovini čine "ujaci" pronoseći Kačićevu poruku.

Isto tako i u Srbiji će *Razgovor ugodni* imati veliko čitateljstvo o čemu pored ostalih svjedoče Jovan Skerlić i J. S. Popović.

Osim *Zografske historije* koju je prof. Zlatarski pronašao u Zografskom manastiru, a kojom se bavio znanstvenik Trifonov zaključujući kako u tom tekstu ima dosta Kačićeva

¹ Filip Lastrić, *Nediljnik dvostruk*, Mleci, 1766., str. 390-391

utjecaja, ima podosta i drugih potvrda kako su i Bugari koncem 18. st. znali za *Razgovor ugodni* pa su nađene i čitave pjesme kao što je ona o Vladimiru i Kosari.

*Zapravo kada su bugarski monasi počeli nastojati, da pripovijedajući narodu o ljepšoj mu prošlosti probude zamrlu narodnu svijest, uz kolijevku bugarskog narodnog preporoda našao se i hrvatski franjevac Kačić.*²

Već u njegovu prvom djelu *Elementa peripatethica* posve mu je jasna misao i uloga njegova rada: odgajati, učiti, prosvjećivati mladež, ovdje konkretno, svećenički podmladak. U *Razgovoru ugodnom* on proširuje svoju zadaću obraćajući se i *siromašnim težacima i čobanima*, dakle širokim narodnim slojevima bez elementarne naobrazbe, neukim ljudima koji osim usmenih vjerskih pouka nisu mogli ništa drugo izučiti. Htio im je kazati istinu o njihovoj povijesti, o njihovim junacima, o žrtvama narodnim, jer *po naravi je čovika svakoga svoj narod hvaliti*.

Razvijeniji i prosvjećeniji narodi imaju knjige o svojoj prošlosti, na svome jeziku, *ma narod slovinski je vazda bio, kako se vidi, u tome malo pomljiv...* Ali zato:

Na službu istih siromaha (težaka i čobana) dajem vam na svitost ove knjižice, skupljene, složene i prinesene iz različitih knjiga talijanski u jezik slovinski, u kojim će se viditi kralji, bani, gospoda i vitezovi slovinski, njihovi rati, junaštva i sva dilovanja dobra i zla (Razgovor ugodni, I. izdanje, Bratu štioću, str. 7),

veli Kačić, nastavljajući istu misao "Pripoljubljenomu štioću", u predgovoru II. izdanja, govoreći o manjkavostima prvog izdanja i razlozima dopune drugoga. Upravo na tom uvodnom mjestu iznosi i svoj programski prosvjetiteljsko-didaktički stav odričući se književno-umjetničkih, poetskih ambicija. Epska junačka pjesma sa svojim ritmom, dikcijom i ukupnom melodikom junačkog deseterca bila je sredstvom za približavanje puku *da prigrlji knjigu* i upozna svoju povijest *svrhu tvrdoća temelja od istine*:

*Kao obrazovan čovjek, angažiran prije svega na bitnim pitanjima opstanka nacionalnog bića, pristupio je poeziji kao svome domovinskom i prosvjetiteljskom zadatku, govori akademik Kolumbić pa nastavlja: zanemarivao je one komponente koje bi morale pridonositi višoj poetskoj razini njegovih stihovanih sastavaka, da bi zatim prilagođavajući se ukusu (takve) čitateljske publike Kačić snizio razinu svoje poezije.*³

Ali tom poezijom on je čuvao narodnosnu svijest, poučavao svoj narod i pripremao ga osposobiti da izdrži vazda nove kušnje:

Od narodnih pjesama dakle, što ih je čuo u prvom redu u rodnom kraju, učio je Kačić, kako treba narodu pjevati o vladarima i junacima, a sadržaj je uzimao, kao što i sam veli, iz latinskih, talijanskih i hrvatskih knjiga pa iz drugih pismenih i usmenih svjedočanstava, kojima je mislio da može vjerovati. Kao nitko drugi u hrvatskoj književnosti prije njega fra Andrija je u svojim pjesmama progovorio iz

² T. Matic, "Život i rad A. K. Miošića", u: *Stari pisci hrvatski, Djela A. K. Miošića*, HAZU, knjiga XXVII, Zagreb, 1942., str. 36.

³ N.Kolumbić.: "Folklorno i umjetničko u Razgovoru ugodnome A. K. Miošića", *Hrvatska književnost 18. st., Dani hrvatskog kazališta*, Književni krug, br.21, Split, 1995., str.164-165.

duše narodu, a narod je u njegovu lijepom, jasnom i lakom pripovijedanju domaće prošlosti prepoznao svoje shvaćanje i svoj način pjevanja...⁴,

veli T. Matić. Zapravo *Razgovor ugodni* predstavlja za autora bitnu historijsku lekciju napisanu u umješnoj kombinaciji većega stihovanog i manjeg proznog iskaza. Tu ukazuje na *slovinstvo* kao snažan, bezuvjetan *okvir južnoslavenske uzajamnosti* kojom se jedino možemo suprotstaviti tuđinskoj vlasti. On umješno podilazi mletačkoj vlasti opomenut tragičnim iskustvom svog prethodnika F. Grabovca koji je oštro kritizirao mletačku politiku, izrabljivanje i ponižavanje našega čovjeka. Kačić se jedino usmjerio na nekrst, turski zulum, navlastito stoga što se velik dio vjerskog puka poturčio. Sve one koji se bore protiv Turčina, dirnut spoznajom zlokobna udesa vjernoga puka, Kačić smatra dijelovima svoga naroda:

*Svi su ovo starinom Bošnjaci,
ol Bošnjaci, oli Ercegovci,
kojino se tada izturčiše
kada Bosnu Turci osvojiše...*

(*Razgovor ugodni...*, str. 869.)

U okviru prosvjetiteljskog programa vidimo kolika mu je i kakva zadaća povijesne pouke, koja, premda oblikovana na razini feudalnih društvenih limita, nema crkveno-skolastičko obilježje, nego posvema svjetovno, prosvjetiteljsko-racionalističko određenje, veoma blisko narodu i po formi, i po sadržaju i po srodnosti mentaliteta pisca i recipijenta i na koncu, po svrsi svojoj.

Pa i kad govori o vjeri, koja ga istinski nadahnjuje, nosi i određuje, on je osobit, svoj. On je protiv raskola crkve na pravoslavlje i katoličanstvo, protiv slavenske podjele koju nam podvališe pravoslavni Grci. Za njega je sv. Sava naš svetac:

*...za biskupa Savu učiniše;
posveti ga grčki patrijarka...
po naredbi pape velikoga,
svega svita oca duhovnoga,
komu Grci podloni bijahu,
za glavara tada poznavahu.*

*Svoju oblast Savi pokloniše
i državu srbsku podložiše,
da obraća i kara grišnike,
focijane i sve nevirnike.*

(*Razgovor ugodni...*, str.152.)

Dakle, njegovo prosvjetiteljstvo nošeno narodnom epskom riječju *Starca Milovana* donosi znanja s područja elementarne pismenosti, iz povijesti, iz vjerskog i vjeronaučnog područja, etičkog, filozofskog, književnog o čemu zorno svjedoče njegove pjesme, ali njegov prosvjetiteljski zadatak ostvaren *Razgovorom ugodnim*, govori i o Kačićevu jezikoslovnom prinosu koji je uistinu presudan u povijesti hrvatskog jezika.

⁴ T. Matić: "Život i rad A.K. Miošića", Djela Andrije Kačića Miošića, *Stari pisci hrvatski*, knj. XXVII, Zagreb, 1942., str. 22.

Da bi se valjano ocijenio Kačićev jezični prinos, uvjereni smo da ne treba ići dalje od *Razgovora ugodnog*. Naime, pisanja *Razgovora ugodnog* Kačić se prihvaća kao zreo intelektualac koji poznaje više jezika, više kultura i koji je do tada već poznat u znanstvenonastavnom, teološkom i duhovnom radu uopće. Iza njega su već i *Elementa peripathetica* i *Korabljica*. Ovdje, u *Razgovoru* Kačić će realizirati svoj jezik kako je najbolje umio, bez obzira što će u "Pogovoru" naglasiti kako su vidljiva mnoga pomanjkanja u *puntim*, u *virgulam*, u *acentim*, u *riči sastavljenju oli rastavljenju...* (str. 871.).

Dakle, kao što i sam autor vidi, najviše je propusta pravopisne i tiskarske naravi. Pravopisna nedosljednost vidljiva je u miješanju fonološke i korijenske norme. Što se tiče morfologije, Kačić najčešće prakticira noviju deklinaciju imenica, rijetki su arhaizmi kao npr.: *pismih* (pismima), u *Poljicih* (u Poljicima), *k nebesi* (k nebesima).

Budući da svoje djelo temelji na narodnoj podlozi, i u njega će biti čest vokativ u službi nominativa, upravo kako to stoji u epskoj deseteračkoj poeziji: *dužde od Mletaka*, *Janković Stojane*, *junače* itd.

Što se tiče refleksa glasa jat, kako je i spomenuto, u pravilu stoji ikavski izgovor, ali naći će se i jekavice, ijekavice pa i *hiperijekavice* (*bijele* ruke, *svijetle* sablje, u *bijelu* gradu Carigradu, ugleda se *svjetlost* na Duhove, Starče *Mjelovane*, *sijelne* vojske, *lijestak*, *cijeliti*, *mjesliti*, *preveljeka*, *zjedovi*, pa čak *vjetez*). Ovi otkloni svakako će škoditi njegovu jeziku, ali srećom da su to izuzetci.

Bio je vrlo inventivan u pohrvaćenju tuđica i to je velik napredak za hrvatski jezik kad on pohrvaćuje stotine imena koja su imala status stranih riječi (npr. albanska vlastela *Dušmani* – u djelu: *Dušmanići*, pripadnik albanske vlastelinske kuće *Topija* – u djelu *Topići*; mađarski plemić *Janos Hunyadi* – u djelu *Janko Sibirjanin*; turski vojskovođa *Firuz-beg/Feriz-beg* – u djelu *Fereš-paša*; *Đurađ Branković Vuković* (prema ocu Vuku Brankoviću) – u djelu vitez *Jure Branković*; *Stefan Dušan Silni* (proglasio se 1346. god. srpskim carem) – u djelu *Stipan V. Uroš, kralj slovinski XLVIII* itd.

Isto tako bio je spretni u gradnji neologizama, ali te novotvorenice sukladne su hrvatskoj jezičnoj normi toga vremena. U leksičkom bogaćenju našeg jezika bio je vrlo umješani i plodan. On će tako niz arhaizama kao i niz neologizama postaviti na adekvatno mjesto i učiniti ih aktualnima i stilski djelotvornima u svome djelu, a koje je istinski izraz tog doba.

Što se tiče sintakse, Kačić se u potpunosti pridržava tadanjih sintaktičkih normi. Istina da će se u njegovoj rečeničnoj konstrukciji osjetiti latinski utjecaj, a što se vidi u stavljanju glagola na kraj rečenice (...*pet hiljada glava odsikošel malo manje živi ufatiše...*), a koristi i druge specifičnosti latinske sintakse (akuzativ s infinitivom i sl.).

U njegovu stilu otkrivamo duže rečenice koje obiluju svojevršnim umetcima i dopunama (*Sin kralja Bodina, Jure imenom, s pomoću svoje opake majke Jacinte oliti Jakvinte, kako druzi meću, učiniti se kraljem dalmatinskim...*).

Rečenica mu je često tautološki označena, što se vidi u gomilanju sinonima, preveliku nabranjanju pridjeva (Ma se brzo pokajaše, jer kako se Dobroslav krune dobavi, hoti u opaćinam naslidovati Bodina ukazujući se *nepravedan, nemilostiv, oštar, usilnik i progonitelj* svoji podložnika...) i sl.

Za njega će stiloindikativnima biti mnogi talijanizmi i turcizmi (*dućandžija, konak, safundžija, mahana, mejdandžija, amidža, sirće, jok vala, žaka; đenerale, đeneralisimo, koluneo, guvernantur, komendant, elma, kolur*), a isto tako i brojne fraze, pogotovo one pučke provenijencije bit će vrlo funkcionalne i dojmrljive. Njegov tekst obiluje i poslovicama, a čije je svojstvo upravo u probranoj riječi i naročitu značenju što će i s te strane obogatiti leksik i semantičku puninu jezika (*Mrtvim pokoj, živim zdravlje lipo / i na svitu ime glasovito; Slava budi Bogu veljekomu, / dobra sreća caru čestitomu; Bolje nam je poginut pošteno / neg' na svijetu živit nepošteno*).

Zapravo, Kačiću je stalo do jezika jer je svjestan njegove moći. On će svoj jezik bogatiti, njegovati, ukrašavati, dakle i funkcionalno i stilski razvijati. On ne će napuštati tijek hrvatskog jezika, naprotiv. On će, zapravo, hrvatsko štokavsko narječje, razvijano u prožimanju s drugim hrvatskim narječjima, svojom inventivnošću i znanjem snažiti i podizati na viši stupanj jezične norme. Znači, taj jezik umnogo određen franjevačkom književnošću, ali i narodnom baštinom, poglavito narodnim jezičnim bogatstvom, bit će brižno njegovan, gramatički korigiran, leksički bogaćen, sintaktički dotjerivan i, širen popularnošću djela – *Pismarice*, on će zadobiti svehrvatsku razinu.

S obzirom na namjenu *Razgovora*, na predstavljene prostore ove epske događajnice, *od Skadra do Zadra, od Kotara do Mostara*, s obzirom na kulturno stanje njegove potencijalne čitateljske publike, s obzirom na organizacijski ustroj Crkve na našim prostorima u to doba, ovo će djelo imati iznimno lingvističko značenje u području južnoslavistike, napose kroatistike. Ono otkriva, dakle, ne samo etničku, kulturnu, povijesnu, vjersku nego i jezičnu i uopće duhovnu povezanost i sudbinsku zapućenost hrvatskog bića. Granice redodržave Bosne Srebrene stoljećima prije Kačića, pa i u godinama njegove mladosti, obuhvaćale su prostore od Budima do Jadranskoga mora. Ta integrativna okomica našega duhovnog bića kao činjenica, te smišljeni ustroj, dosljedan rad i jasan cilj te redovničke crkvene organizacije, nametali su određena pravila a ona su postojala i u jeziku, koliko god on bio nerazvijen, siromašan, oslonjen na sustave drugih jezika i slično. Kačićev je jezik po svom narječju posve štokavski a po refleksu jata, u pravilu, ikavski. Oslonjen je na narodnu govornu tradiciju a pored ostalog i na spisateljsko-književna djela franjevac Bosne Srebrene. Premda se 1735. godine odvaja Dalmatinska provincija od Bosne Srebrene, pa tako i Kačić nastavlja službovati u novoj provinciji, njegovo poimanje, njegova stajališta i zadatci već će umnogo biti životno uobličeni u to doba.

Baš u razdoblju iluminizma, bolje reći prožimanja klasicizma, iluminizma, sentimentalizma i prosvjetiteljstva, po akademiku Brozoviću, *ostvareni stupanj jezične homogenosti omogućuje i beletrističkim i nebeletrističkim djelima pristup i publici izvan pokrajina u kojima su nastala. Kačić nije samo dalmatinski pisac, ni izdaleka. Franjevačka je pisana jezična praksa zapravo dalmatinsko-bosansko-slavonska.*⁵ Vidjeli smo zašto! I doista, složiti ćemo se s prof. Brozovićem:

*...treba istražiti stvarne jezične veze između dopreporodne i preporodne hrvatske književnosti...U svakom slučaju, naše će se buduće predodžbe sigurno veoma razlikovati od dosadašnjih. Uvjeran sam da će npr. Kačić dobiti u historiji i genezi standardnog jezika kod Hrvata neusporedivo važnije mjesto nego što ga zauzima danas.*⁶

⁵ D. Brozović, "O početku hrvatskog jezičnog standarda", *Kritika*, III, 10, Zagreb, 1970., str. 22.

⁶ D. Brozović, "Jezično značenje hrvatskoga narodnog preporoda", *Kolo*, IV, 8-10, Zagreb, 1966., str. 251-2

Tvrdnje o standardizaciji jezika koje su bile zasnovane na unitarističkoj, srpskohrvatsko-vukovskoj tendencioznosti, i koje govore da je ona provedena tek u 19. stoljeću, pokazat će se neistinitima jer i Kačić sa svojim djelom, kao i Kačić još prije svojom Gramatikom iz 1604. godine, dakle *dva veka prije Vuka*, pokazuju svojevrstnu normiranost hrvatskog jezika, da ne spominjemo druge zaslužnike u području hrvatskog jezikoslovlja.

Znači Kačić se dosljedno služi svojim jezikom koristeći određena pravila, a što je još važnije on svojim djelom snažno utječe na čitateljsku publiku i izvan štokavskog i ikavskog govornog područja.

Sve u svemu,

Kačić je prvi veliki praktični prosvjetitelj u hrvatskom narodu, on mu daje sumu znanja o njegovoj prošlosti, daje mu osjetiti, poslije toliko stoljeća sumnje, čvrsto tlo pod nogama, jer mu ujedno daje i sumu njegovih osjećaja, naziranja, ideala, političkog i društvenog života; on, najstariji koljenović u Dalmatinskoj Hrvatskoj, obnavlja narodu njegove stoljetne tradicije, stvara narodnu enciklopediju.⁷

I uistinu, fenomen Kačić svojim je značenjem nadišao časne prethodnike. Svojim višestrukim prinosima, napose prosvjetiteljskim učincima i jezično-književnim zaslugama, obilježio je stoljeća i otvorio nam vidike nagovještavajući novo doba.

LITERATURA

A. K. Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, M. A. Reljković, *Satir iliti divji čovik*, priredio J. Vončina, Zagreb, 1988.

T. M a t i ć, "Život i rad Andrije Kačića Miošića", *Djela Andrije Kačića Miošića, Stari pisci hrvatski*, knj. XXVII, Zagreb, 1942., 5-52.

G. B u j a s, "Kačić-pjesnik", *Zadarska revija*, IV, 3, Zadar, 1955., 158-165.

G. B u j a s, "Andrija Kačić Miošić, Razgovor ugodni naroda slovinskoga", *Zadarska revija* VI, 6, Zadar, 1957., 277-280.

J. R a v l i ć, "Značenje Kačićeva Razgovora ugodnoga", *Mogućnosti*, IV, 4, Split, 1957., 304-310.

N. K o l u m b i ć, "Andrija Kačić Miošić u svome vremenu", *Zadarska revija*, XI, 1, Zadar, 1962., 1-7.

F. Š v e l e c, "Značenje Kačićevih predgovora", *Zadarska revija*, XI, 1, Zadar, 1962., 8-11.

D. B r o z o v i ć, "Jezično značenje hrvatskog narodnog preporoda", *Kolo*, IV, 8-10, Zagreb, 1966., 249-253.

D. B r o z o v i ć, "O početku hrvatskog jezičnog standarda", *Kritika*, III, 10, Zagreb, 1970., 21-42.

⁷ Josip Horvat, "Kačić – pjesnik težaka i čobana", *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, sv. I, Zagreb, 1980., str. 319.

- M. R a t k o v i ć, "Andrija Kačić Miošić i njegovo doba u hrvatskoj književnosti", *Makarski zbornik*, I, Makarska, 1970., 545-565.
- K. J u r i š i ć, "Kačić i Neretva", *Iskra*, IV, 1, Metković, 1972., 8-17.
- I. G l i b o t i ć, "Filozofski spisi fra Andrije Kačića Miošića", *Kačić*, V, Split, 1973., 165-167.
- M. D o r k i n, "Andrija Kačić Miošić – ideal zadarskoj *Iskri*", *Zadarska revija*, 28, 1, Zadar, 1979., 73-83.
- J. H o r v a t, "Kačić – pjesnik težaka i čobana", *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, sv. 1, Zagreb, 1980., 317-320.
- H. J u r i š i ć, "Fra Andrija Kačić Miošić i Neretva", *Iskra*, XV, 1, Metković, 1983., 51-52.
- N. K o l u m b i ć, "Folklorno i umjetničko u Razgovoru ugodnom Andrije Kačića Miošića. Kačićevo djelo u okviru portike prosvjetiteljstva", *Hrvatska književnost 18. st. Dani hrvatskoga kazališta*, Književni krug, br.21, Split, 1995., 163-173.
- R. M a r k i ć, "Cetinska Krajina u Kačićevoj pjesmi", *Cetinjska vila*, VII, 1, Sinj, 1999., 22-26.
- S. B o t i c a, *Andrija Kačić Miošić (monografija)*, Zagreb, 2003.

ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ AND HIS ENLIGHTENING AND LINGUISTIC CONTRIBUTIONS

SUMMARY

In the history of Croatian literature and cultural activity at all Andrija Kačić Miošić and his *Pismarica – Razgovor ugodni naroda slovinskog*¹ play an extremely important role.

Andrija Kačić Miošić, *the Old Man Milovan* was active in the eighteenth century and was remarkable for a wide range of activities, from clerical, philosophical, educational to historical and literary pursuits. However, he was engaged in enlightening work more than anything else and he achieved - precisely in this field - the greatest success. Furthermore, his linguistic contributions achieved in *Razgovor ugodni naroda slovinskog* actually bond pre-revival and revival period and show the achieved level of our linguistic homogeneity - a peculiar standardization of the Croatian language in the middle of the eighteenth century.

KEY WORDS: *Enlightenment, book of poems, talk, language, hero, literature, folk poetry*⁸

⁸ Book of poems - *Pleasant Talk of the Slavonic People*